

Lendvai Endre

Magyar nyelven – magyar lélekkel

Amikor 1978-ban Papp Ferenc akadémikus Debreceni Ruszisztikai Napjainak egyikén megismertem Szépe György professzort, azzal váltotta ki elismerésemet, hogy fölényes biztonsággal mozgott az orosz nyelvtudomány berkeiben is. Később megtudtam, egyéb ritka erényeknek is birtokosa. Teljes nyelvtudományi paradigmában gondolkodó stratégia. Poliglott nyelvész. Szárnyai alól szakember-nemzedékek rajzottak szét a magyar nyelvtudományban. Szerencsés vagyok, hogy a Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Karának megalapításától kezdve magam is munkatársa lehettem. Máig jól érzem magam a Szépe-holdudvar tagjaként. Itt azonban meg is állnék a laudációval... A Prof egyszer azt mondta: „Aki ilyesmire több időt fordít, az nagyobb vétkekre is képes”.

1. Anyanyelvi helyzetkép

Járom a pécsi utcákat, böngészem a feliratokat. *Bowling, billiard...* Nem *kugli*, nem *teke: bowling!* Nem *biliárd*, hanem *billiard!* Nem *Fényképész szalon*, hanem *Vision Express!* Nem *Kaszinó*, hanem *Admiral Club!* *Fitness center, happy meal, pharmacy, teahouse, intim shop, police, ambulance.* A mentők, rendőrök fordított felirata még tükörből sem közérthető. A *Pencil Írószerben Friends & Addresses, Telephone & Business Card, Levélszett* kapható. Ki szerez itt érvényt a nyelvtörvénynek? Hol késik a nyelvi kommandó? Kivételként azért kétnyelvű felirat is akad: *Restaurant & Cafe THE MURPHY'S PUB Étterem Kávészó Söröző.* Angol szóöszönben élünk. Színes amerikai *thriller* – hirdeti a műsorfűzet. Bank keres *menedzser asszisztenst. Inline skates* bevezető áron – reklámozza a katalógus. Magyarok mondják magyaroknak...

Amerikanizálódunk. Léleekben és nyelvben egyaránt. A borúlátók nyelvromlásról beszélnek. A „nyelvi imperializmus” sok angol kölcsönszót hozott nyelvünkbe: *diszkont, projekt, menedzser, lízing, szponzor* stb. Divatosak lettek az angolos cégnevek: *Fitness Center, Multi Cleaner, Free Design Marketing.* A nyelvvédők szerint ez a „nyelvi elnyomorodás”. A derűlátók szerint a fenti, valamint a *hostess, file, walkman, jet-ski, mountain bike, beach house* típusú nyelvi újdonságok gazdagítják anyanyelvünk kincsestárát.

Barangolok a PTE épületeiben, honlapján. *Controlling Osztály*, az ajtókon feliratok: „X, Y, Z controller”. A *control* az angolban „irányít, ellenőriz”. Tes-

sék választani: itt irányítók, ellenőrök, és/vagy irányító ellenőrök dolgoznak? Megjelent a „*PTE Alumni Magazin*” (a bennfentesek persze „elemnáj”-nak mondják). Korábbi életünkben *Öregdiák albumnak* mondtuk, s mindenki értette. Más példa: *PPP finanszírozásban felépül a Science Building*. De erről *Science, please!* (exkluzív szójáték angolul tudóknak a *silence* és *science* szavak elegyítéséből). A *PPP*-t, kiejtve *pi-pi-pi*-t régen így mondtuk: *magántőke bevonásával*, s elkerültünk vele egy kellemetlen áthallást. A *pee-pee* szócska ugyanis angol berkekben *pisilést* jelent. A Gazdasági Hivatalban egyik osztályunk hatásköre *projektgenerálás* és a *spin-off vállalatok* – póriás magyarsággal a *tervezés* és *ön-állósult vállalatok* – problematikája. Tanár-diák közösségi oldalunk neve mi más is lehetne, mint „*CooSpace*”?! Még tükörfordításban is elég lenne: megtenné a „*Köztér*”. De nem, csakis „*köszpész*” lehet! Csoda-e, ha az egyetemi zsargon csak „*koszfészeknek*” mondja!? Igen, merthogy magyarítunk is, lásd például *E-mail* helyett „*Emil*” stb.

Folytatjuk a „felesleges átvételek” felsorolását. *Promóciós prezentációnkhoz handoutot* készítünk, publikációnkat *absztrakttal* látjuk el. „Ómagyarul”: *bemutató előadásunkhoz vázlatot* írunk (*kiosztmánynak* is mondják), cikkünkhöz *kivonatot* (*téziseket, rezümét*) állítunk össze. A szakszervezet *cafeteria* (magyarul *béren kívüli juttatás*) nyilatkozatot kér. Karunknak van *logója* (*jelvénye*), *szlogenje* (*jelmondata*). Bologna-rendszerben tanítunk, melynek képlete *BA + MA + PhD*; „újbeszél” magyarul *Bachelor of Arts, Master of Arts, Philosophiae Doctor*, veretesebben *bölcsészettudományok bakkalaureusa, bölcsészettudományok magisztere, filozófia doktora*, póriasan pedig *alapképzés, mesterképzés, doktorképzés*. *PR-menedzsereket* (értsd: *arculatformáló szakembereket*) képezünk, célunk tudásbázisunk *disszeminációja* (*terjesztése*). Ha most Kosztolányi feltámadna s eljönne közénk, talán dühbe gurulna! Majd lehiggadva azt mondaná: „Ne használjunk idegen szót, ha van közérthető magyar megfelelője.”

2. „Idegennyelvi invázió”

Miről is van itt szó tulajdonképpen? Idegennyelvi invázióról vagy amerikanizmusokat habzsoló nyelvdivatról? Népeért síró magyar nyelvvédőink az első változatról beszélnek. E retorika gyakori beszédfordulatai: „begyűrűző idegen nyelvi hatások”, „idegenszerűségek támadása”, „nyelvi imperializmus”, „nyelvi gyarmatosítás”, „nyelvi környezetszennyezés”...; „Vérszomjas idegen elemek elszívják a levegőt tősgyökeres magyar szavaink elől”. Arról is sokat olvashatunk, miszerint nyelvünk „befogadja”, „asszimilálja” vagy éppen „kiveti magából” az idegen elemeket. Gyakran találkozunk olyan vészharang-kongató eszme-futtatásokkal, melyek

szerint a magyar nyelv romlik, „mert idegenszerűségek tendenciaszerűen támadják meg grammatikai szerkezetét, szókészletét, hangzását” (Balázs 1997, 4).

Nem igazán értem e metaforikus-metonimikus érvelés, drámai megszemélyesítések logikáját. Az érzelmi retorika szerint anyanyelvünk hol ostromlott vár, mely csak ideig-óráig áll ellen a hódítók nyomásának, hol pedig egyfajta természeti környezet, melyet óvnunk kell a szennyező hatásoktól. De vajon nem mi, magyarok beszéljük a magyar nyelvet?! Úgy gondolom, anyanyelvünk sok millió magyar ember milliárdnyi megnyilatkozásából tevődik össze. Beszédünk nem más, mint verbális tükörképünk. Minden kimondott szavunkba magunkat fogalmazzuk bele, amiért mi magunk tartozunk felelősséggel. „Alantas céljait” az „idegenszerűségek támadása” tehát a magyar elme aktív szerepvállalása révén éri el.

A gyakori ismétlés során a drámai képeket felvonultató beszédből fantombeszéd lesz. Az olvasónak olyan képzelet támad, mintha a jelenséget nem is a magyar nyelv-közösség generálná, hanem mindössze aggódó szemlélője volna az idegen szavak dúlásának. E naiv szemlélet tükröződik 2001-es Nyelvtörvényünk preambulumban is, melyben – áthúzva – közöljük a hibás, zárójelben pedig az elvárható korrekt szöveget: „~~Nyelvünk~~ [Nyelvközösségünk] mindmáig képes volt a ~~külső nyelvi hatások~~ [az általa kölcsönzött idegen elemek] nyelvi rendszerünkbe építésére. Az [általánosan kölcsönzött] állandósult és megsokasodott idegen nyelvi ~~hatásokkal~~ [elemekkel] ~~a magyar nyelv~~ [a magyar nyelv-közösség látszólag] nehezen képes megbirkózni”. A Nyelvtörvény szereposztásából tehát hiányzik a kulcsszereplő, a **magyar nyelv-közösség**. Emiatt nem tudunk elfogadható magyarázatot adni nyelvünk amerikanizálódására, emiatt van nyelvművelésünk „felszabadító harca” kudarcra ítélve. Nem érthetjük meg a nyelvet, ha csak metaforákban beszélünk róla! A nyelv ember alkotta kommunikációs eszköz, mely semmit nem kölcsönöz, nem fogad be, nem vet ki magából, nem támadják meg idegenszerűségek sem. A változásokat a nyelv-közösség kreálja, közelítjük meg tehát a problémát kommunikáló ember oldaláról.

3. *Mintakövetés utánnézéssel*

Vegyük szemügyre fenti alternatívánk második lehetőségét, a **nyelvi divatot**, melynek oka a magyarok amerikanizálódási szándékában keresendő. Vonzónak tartjuk az adott társadalmi formációt, követésre méltó mintát látva benne. A mintakövetés utánnézéssel történik, amiből levezethetők az amerikanizálódási szándék nyelvi és nyelven kívüli mozzanatai is. Ha tárgyakat, fogalmakat vagy mentalitást, értékrendet kölcsönzünk, szükségszerűen kölcsönözzük azok megnevezéseit is.

A nyelvi divatot **kétnyelvű mediátorok** (újságírók, diplomaták, külkereskedelmi szakemberek, tudósok, a politika, gazdaság, kultúra prominensei, művészek,

informatikusok, angol szakos oktatók, diákok, külföldi ösztöndíjasok stb.) generálják, akik szoros kapcsolatban állnak a forráskultúrával, utánozzák annak mintáit. A társadalom egynyelvű rétegei pedig a mediátorokat utánozzák. A magyar társadalomban így terjednek bizonyos presztízshordozó tevékenységek, természetesen megnevezéseikkel együtt: bowling, golf, amerikai futball, halloween-party, Valentin vagy Bálint-nap stb. A lingvokulturális kölcsönzés számára természetesen kedvező miliót teremthetnek bizonyos külső hatások is, például amerikai ösztöndíjak, pályázati lehetőségek, oktatóanyagok, műholdas TV csatornák, Internet, az amerikai filmek dömpingje stb. Mindez azonban egymagában jelentéktelen tényező volna a társadalom **amerikai orientációja** nélkül.

Melyek a nyelvi amerikanizáció **szubjektív** motívumai? Néhány vélemény a magyar nyelvközösség mélyéről. Trendi dolog amerikánernek lenni, trendi dolog a *szobabiciklizést spinningelésnek* nevezni, *bevásárlás* helyett *shoppingolni*. Ez az igazi *filing!*? „Hamburgerfaló” McDonald’s társadalomban élünk! Aki *dzsi-dí-pít*, meg *pi-ejcs-dít* mond, az *alumni*-t pedig *elemnáj*n-nak ejti, az menő, beavatott és naprakész, aki pedig *nemzeti összterméket*, *pé-há-dét* és *öregdiákot* használ, az szárnalmas *lúzer*. A divatot követni kell, mert aki kilóg a sorból, azt kiközösítik. Aki szemben úszik az árral, azt bedarálja a rendszer. Nemzeti identitásunkat is eldobjuk magunktól csak azért, mert *up-to-date*-nek akarunk látszani! A Nyelvtörvény is csak szerény próbálkozás volt. Kimondta, hogy csak úgy jelenhetnek meg idegen feliratok, ha azokat ugyanolyan méretben magyarul is feltüntetik. Egy ideig élt is, ám a kezdeti lelkesedés nem tartott sokáig. A magyarosítási mozgalom tehát tiszavirág életűnek bizonyult. Elgondolkoztató, vajon miért törekszünk mindig arra, hogy másokra hasonlítsunk? A **kritikátlan nyelvi amerikanizmus** tehát „menő, beavatott, naprakész” énkép kialakítását szolgálja.

4. A folyamatok nyelvi tükre

Most vizsgáljuk meg azt a feltevést, mely szerint az angol szóözön a magyar társadalom új kulturális-technológiai paradigmához való csatlakozásának nyelvi visszatükröződése. Ennek levezetéséhez nincs szükség „ártó szándékú idegennyelvi elemekre”. Azt állítjuk ugyanis, hogy kulturális paradigmaváltásaink a történelem folyamán nyelvünkben hol többé, hol kevésbé látványos változásokat idéznek elő. Jelenleg a magyar társadalom húsz éve tartó **amerikanizációja** zajlik. Nem ez az első ilyen eset a magyarság történetében. Iráni, türk, szláv, latin, német jövevényszavaink tanúskodnak gazdasági, politikai, kulturális fejlődésünk mérföldköveiről. Fejlődésről van tehát szó, melynek során a nyelvközösség új tárgyakat, fogalmakat sajátít el, ennél fogva új szavakat integrál a magyar nyelvbe. Volt idő – a magyar nyelv-

újítás dicsőséges korszaka –, midőn a magyar társadalmi elit, a nemzetet magával ragadva, több ezer új magyar szót plántált nyelvünkbe. A siker kulcsa 19. századi társadalmunk magasztos nyelvi öntudata volt. A magyar elme jelenlegi helyzetére ez a kegyelmi állapot kevésbé jellemző!

Nyelvközösségünk az anyagi és szellemi kultúrában egyaránt **amerikai mintákat utánoz**, melynek motívumai **értékorientációinkban** keresendők. Amit ennek révén átveszünk, elsősorban nem nyelvi, hanem **kulturális entitás**; nem csupán tárgyak, eszközök, hanem minták: rendszerek, alrendszerek, fogalmak, eszmék, hagyományok, normák, szokások. A megnevezések másodlagosan, a kulturális mintakövetés „farvizén” kerülnek be a nyelvünkbe. Azt a mintát utánozzuk, amely számunkra szükségletet elégít ki, fejlődést eredményez, presztízsnövelő, vélt vagy valós előnyhöz juttat. A mintakövetés **szelektív**, s divatszerűen, „fentről lefelé” terjed el a nyelvközösségben.

A globalizáció korában a lingvokulturális kölcsönzés szempontjából a földrajzi közelség veszít a jelentőségéből. A migráció, turizmus, karitatív tevékenység, kereskedelem, háborúk, konferencia-tevékenység, nemzetközi kiállítások, vásárok, külföldi ösztöndíjak, részképzések, tanulmányutak, műholdas TV, az Internet információ-áradata, valamint a tárgyak, eszközök, fogalmak, eszmék kölcsönzése és társadalmi integrációja, asszimilációja ma már **határok nélküli**.

A kulturális kölcsönzéssel befogadott idegen elemek az új miliőben **szemiotikai átértékelődésen** mehetnek keresztül. Példa erre a nyugatról behozott alumínium sörös dobozok sorsa az 1970-es években. A nyugati világban hulladéknak minősülő tárgy a magyar emberek számára a Nyugat szimbóluma volt. Vásárban árulták, a konyhaszekrény tetején elrendezve sok magyar lakást „díszítettek” így, a nyugati látogatók legnagyobb megdöbbenésére. Hasonló kulturális üzenete volt/van a hamburgernek, kólának, a McDonald’s étteremben történő étkezésnek. Ami Nyugaton az olcsó és gyors táplálkozást jelenti, Magyarországon a luxus és státusz szimbóluma.

Lényegét illetően a kölcsönzés nem kívülről jövő behatolás, hanem **aktív átvevő tevékenység**. A mintakövetés olyan átfogó **paradigmákra** is kiterjed, mint maga a kapitalista piacgazdaság. A modern kapitalizmus (esetenként torzulásokkal terhes) leképezése magával hozza a kapcsolódó **társadalmi-kulturális szférák** a leképezését is. Ennek nyelvi indikációi a **szókölcönzés, szóalkotás** az alábbi fő területeken:

politika: *fékek és ellensúlyok* ← *checks and balances*, *lobbi* ← *lobby*, *impeachment* ← *impeachment*, *Watergate* ← *Watergate*, *konszenzus* ← *consensus*;

piacgazdaság: *piacgazdaság* ← *market economy*, *bróker* ← *broker*, *döntéshozó* ← *decision maker*, *fogyasztói társadalom* ← *consumer society*, *GDP* (az élőbeszédben angol kiejtéssel is: *dzsidipi*) ← *GDP*, *know-how* ← *know-how*, *menedzser* ← *manager*, *menedzsment* ← *management*, *marketing* ← *marketing*, *monitoring* ← *monitoring*;

pénzügyek, kereskedelem: *promóció* ← *promotion*, *tranzakció* ← *transaction*, (franciás ejtéssel *imázs*) *imídzs* ← *image*, *PR* (az élőbeszédben angol kiejtéssel is *piár*) ← *PR*, *public relations*, *lízíng* ← *leasing*, *non-stop* ← *non-stop*, *diszkont* ← *discount*, *off shore* ← *off shore*;

egészségügy, szociális ellátás: *hátrányos helyzetű*, *fogyatékos*, *fogyatékkal élő* ← *handicapped*, *disadvantaged*;

közlekedés, turizmus: *becsekkol* ← *check in*, *charter* ← *charter*, *last minute* ← *last minute*;

környezetvédelem: *környezetvédelem* ← *environment protection*, *környezetbarát* ← *environment friendly*, *esőerdő* (korábban *őserdő* volt!) ← *rain forest*;

intézmények működése: *controlling* ← *controlling*, *controller* ← *controller*, *humán erőforrás osztály* (korábban *személyzeti osztály* volt!) ← *department of human resources*, *cafeteria* (korábban *természetbeni juttatás* volt!) ← *cafeteria*;

informatika: *Internet* ← *Internet*, *csetelés* ← *chatting*, *kurzor* ← *cursor*, *fájl*, *file* ← *file*, *klikkel* ← *click*, *drótposta*, *ímél*, *Emil*, *E-mail* ← *E-mail*, *egér* ← *mouse*, *interfész*, *interface* ← *interface*, *szkennelés* ← *scanning*, *usernév* ← *username*, *egérpad* ← *mouse pad*, *számítógép*, *komputer* ← *computer*, *személyi számítógép* ← *personal computer*, *laptop* ← *laptop*, *notebook* ← *notebook*;

kultúra, szórakoztató ipar: *szponzor* ← *sponsor*, *producer* ← *producer*, *kaszting*, *casting* ← *casting*, *talkshaw* ← *talkshaw*, *reality show* ← *reality show*, *új hullám* ← *new wave*, *pub* ← *pub*, *peep show* ← *peep show*, *Halloween party* ← *Halloween party*, *Valentin-nap* ← *Valentine's Day*;

sport: *meccs* ← *match*, *gól* ← *goal*, *szöglet*, *korner* ← *corner*, *krikett* ← *cricket*, *golf* ← *golf*, *bowling* (korábban *kugli*, *teke* volt!) ← *bowling*, *baseball* ← *baseball*, *dopping* ← *doping*, *fair play* ← *fair play*, *fitnessz* ← *fitness*, *hobbi* ← *hobby*, *kemping* ← *camping*, *hegyibringa*, *montenbájk* ← *mountain bike*, *wellness* ← *wellness*, *hódeszka* ← *snow board*, *fallabda*, *squash* ← *squash*, *szörf* ← *surf*, *nordic walking* ← *nordic walking*;

oktatás: *BA* ← *BA*, *MA* ← *MA*, *PhD* ← *PhD*, *posztgraduális* ← *post-graduate*, *alumni* (korábban *öregdiák*) ← *alumni*, *kiosztmány*, *absztrakt* (tézis, kivonat jelentésben) ← *abstract*, *hand-out* ← *hand-out*;

egyéb: *politikai korrektség* ← *political correctness*, *genderizmus* ← *genderism*, *Az idő pénz* ← *Time is money*, *A puding próbája az evés* ← *The proof of pudding is eating*, *gentlemen's agreement* ← *gentlemen's agreement*, *kihívás* ← *challenge*, *drámai* ← *dramatic*, *túlélés* ← *surviving*, *lúzer* ← *loser*, *bébiszitter* ← *baby-sitter*, *filing* ← *feeling*, *hepi* ← *happy*, *wow* ← *wow*, *szexepil* ← *sex-appeal*, *teenager* ← *teenager*, *ice tea* ← *ice tea*, *trend* ← *trend*, *trendi* ← *trendy*, *VIP* ← *VIP* stb.

A mind több helyen előforduló **magyarosodási folyamat** mozgatórugója a társadalmi és üzleti érdekek egybefonódása. A vállalatok a forgalom növelésében érdekeltek.

Az eladásokat, egyebek között, nem csak reklámmal lehet növelni, hanem a magyar vevő nyelvi igényeinek figyelembevételével is. Ennek érdekében a számítógépes kézikönyvek fordítási útmutatója, a *Hungarian Style Guide* kimondja: „ne vegyük át az angol fordulatokat, szerkezeteket a magyar szövegbe. Az értelmet tökéletesen visszaadva, de ne szó szerint fordítsunk. Merjünk elszakadni az eredetitől.” (4) Mindez azért is fontos, mert a magyar informatikusok szinte mindent angolul vennének át.

5. Integráció és asszimiláció

Mértékadó beszélőink jóvoltából nyelvünkben angol nyelvi minták terjednek. Néhány példa a tükörfordítással keletkezett tükörszavakra: *state symbol* → *státusz szimbólum*, *indian summer* → *indián nyár*, *soap opera* → *szappanopera*. Ezek több éves, esetleg több évtizedes átvételek, melyek szemantikai úrt töltenek ki, esetleg kiszorítják a beszélők által alacsonyabb presztízsűnek vélt szavainkat: *vénasszonyok nyara* helyett *indián nyár*, *limonádé* ('banális tartalmú regény, színdarab, film') helyett *szappanopera*. Az angломánia újabb nyelvi bizonyítékai: elköszönéskor *szép napot kívánunk* (*Have a nice day.*), lefekvés előtt *jóéjt-puszit* (*good night kiss*) adunk, esetleg küldünk, stb.

Átvételeink jelentős része **jelentésbővülés** formájában realizálódik. Angol mintára terjed a *realizál* szó 'rájön, megért, felfog' jelentése. A *drámai* szó jelentése a magyarban 'megrendítő', tehát 'negatív' árnyalatú. Ugyanakkor angol mintára (*dramatic*) terjed a jelentés pozitív kiterjesztése, pl. *A beteg állapotában drámai javulás következett be*. Jelenlegi normánk szerint így helyes: *A beteg állapotában jelentős javulás következett be*. A *kihívás* a mai normatív magyarban 'párbajra, mérkőzésre történő kihívást', esetleg 'provokációt' jelent. Angol hatásra (*challenge*) azonban terjed a 'komoly feladat, erőpróba' jelentés, pl. *A globális felmelegedés nagy kihívást jelent az emberiség számára*. Jelenlegi normánk szerint: *A globális felmelegedés komoly feladatot jelent az emberiség számára*. A *felelős* szó jelentése ezidáig 'köteles a rábízott dolgokról számot adni, illetve a következményeket viselni'. Angol mintára (*responsible*) szemantikai bővülés zajlik, a szó kezdi felvenni a 'valaminek az okozója' jelentést, pl. *A tüdőgyulladásért a pneumokokkusz felelős*. Eddigi normánk szerint: *A tüdőgyulladás okozója a pneumokokkusz*. Az eredeti angol minták (*menu*, *table*, *mouse* stb.) alapján végrehajtott jelentésbővítés további példái: *menü*, *almenü* 'felhasználói tevékenység választék', *asztal* 'a program képernyőn látható felülete', *egér* 'kurzormozgató külső egység', *kukac* 'E-posta címekben használt elválasztó karakter'.

Diakrón aspektusban – rövid-, illetve hosszú távon – az angolból átvett szókészlet sorsa eltér egymástól. **Rövidtávon** az angol lexikális elemek **tömeges átvétele** táruul elénk, amit nyelvvédőink szívesen jellemeznek a „behatolás” metaforával. Ez

jellemzi az angol lexémák első megjelenését követő időszakot, amely természetesen több tényezőtől függ. Bizonyos idő elteltével megindul e szavak jelentős részének **magyarítása**. Ha mindezt nem ugyanaz a magyar nyelvközösség végezné, mint a kölcsönzést is, akkor az adott időszakot a „magyar nyelv szabadságharcának” is titulálhatnánk. Furcsa módon, e derűlátásra okot adó szakaszra a magyar nyelvművelés érdekében nem figyel fel.

A **hosszabb távon** felelősödő magyarosodási tendencia okai kézenfekvők. Fontos ugyanis, hogy a technikai-kulturális innovációkat ne csak a beavatottak (pl. informatikusok) szűk köre, hanem mind szélesebb tömegek is használhassák. Felismerték, hogy az eladások volumene a terminológia magyarosítása révén jelentősen növelhető. Az egymást erősítő érdekek nyomán így lett pl. a *file*-ből, a kiejtést követve *fájl*, majd később *irat* és/vagy *akta*, a *monitor* mind gyakrabban *képernyő*, a *printer* *nyomtató*, a *disquette* *lemez*, a *scanner* *szkenner*, majd *lapolvasó*, az *attachment* *csatolt fájl*, majd *melléklet*. Hasonló megfigyeléseket tehetünk a kereskedelem nyelvében is, ahol a *walkman* mind gyakrabban *sétamagnó*, a *mountain bike* – *hegyibringa*, a *jet-ski* – *vizirobotgő*, a *snowboard* pedig *hódeszka*. „Veszélyes szórakozás a vizirobotgőzés” – olvassuk a hírt, mely tudatja, hogy a vízen száguldó *robotgő* egyre jobban divatba jön. Az angoloról magyarra váltás természetesen nem egyszeri csere-aktus eredménye. Intellektuális élményt jelent megfigyelni a nyelvközösség nominatív erőfeszítéseit az angol lexémának „versenyképes” magyar neologizmussal történő „leváltására”, pl. *snowboard* – *csúszdeszka*, *csuszika*, *hegykeléc*, *hősaru*, *hódeszka* stb. (vö. Minya 2003, 19). Az *E-mail*-nek is több magyar versenytársa akadt – a lényegre utaló *villanyposta*, a kissé zsargonos *drótposta*, sőt a humoros *Emil*. Tanulságos egy távolabbi visszatekintés is. Az 1950-es évekre véglegessé vált az eredetileg angol *football* (← *football*), azaz *labdarúgás* terminológia magyarosítása. A *back* – *hátvéd*, *forward* – *csatár*, *corner* – *szöglet*, *touch* – *partdobás*, *goal* – *gól*, a *hands* – *kezezés*, az *off side* – *lesállás*, egyszerűbben *les* lett. Utóbbi az asszimiláció példája. Természetes azonban, hogy az átvett elemek egy része végleg integrálódik. A *gól* ma is *gól*, nem *kapu*, a *partdobás* pedig gyakran még mindig *taccs*. A beépülés félreérthetetlen jele a frazeologizálódás, pl. *öngólt rúg* magának, *kibekkeli* a nehéz helyzetet, a *kidobja a taccsot*.

6. Alaki tényezők szerepe

A szemantikai motívumok mellett a felszíni szerkezet sajátosságai is determinálhatják angol átvételeink sorsát. **Szószerkezetek**, transzparens szerkezetű összetett szavak esetén gyakran már az átvétel pillanatában eldől, hogy nyelvközösségünk tükröfordítással oldja meg a nominációt: *soap opera* → *szappanopera*, *indian summer* → *indián nyár*, *environment protection* → *környezetvédelem*, *environment friendly* →

környezetbarát, consumer society → *fogyasztói társadalom, social worker* → *szociális munkás, personal computer* → *személyi számítógép, username* → *felhasználói név, mouse pad* → *egérpárna* (valódi tükörfordítással: *egérpárna*; a *pad* → *pad* homoním átvétel eredménye), *scroll box* → *gördítő csúszka, homepage* → *honlap, political correctness* → *politikai korrektség, human resources* → *humán erőforrások, decision maker* → *döntéshozó, market economy* → *piacgazdaság, checks and balances* → *fékek és ellensúlyok*. Kivételek: *know-how* → *know-how, non-stop* → *non-stop, last minute* → *last minute, notebook* → *notebook, laptop* → *laptop*. A tükörfordítással átvett szerkezetek „kaméleon-természetűek”, beolvadnak a magyar szókészletbe. A nyelv művelők legfeljebb akkor emelnek ellenük kifogást, ha „felesleges” átvételnek minősülnek, azaz létező magyar megnevezéseket szorítanak ki a nyelvhasználatból. A *szappanopera*, például a *limonádé* (második jelentésében: ’giccses, érzelgős, értéktelen alkotás’), az *indián nyár* pedig a *vénasszonyok nyará*-t, a *humán erőforrás* a *személyügy*-et helyettesíti, remélhetőleg nem véglegesen.

7. Következtetések

Nyelvközösségünk két évtizedes törekvéseinek eredményeként jelentős konvergencia figyelhető meg a magyar és angolszász kultúrák között. Gazdag ismeretekkel rendelkezünk a mintául kiválasztott kultúráról és annak működéséről. Zajlik a mintakultúra egyes részrendszereinek elsajátítása. Az átvett kultúra-elemek a magyar kultúra integráns részeivé váltak, de változásokon eshetnek át. Interakcióba lépnek kultúránk régi elemeivel, s a befogadó mentalitás behatásaival. Például, az átvett amerikai köszönések új oppozíciók közegébe kerülnek, lásd *Jó napot! Szép napot!* (← *Have a nice day!*), másrészt magyar hatásra modifikálódhatnak: a *Szép napot!*-ből a *További jó étvágyat!* mintájára *További szép napot!* lesz. Eközben nem mellékes, hogy a neologizmusok a magyarok jelentős részének negatív attitűdjével találkozhatnak. Sokan „émelygősen behézelgőnek” tartják őket, ami a pragmatikai jelentés módosulásaira utal.

Természetes, hogy a kulturális és nyelvi amerikanizálódás tényeit figyelembe kell venni a komparatív nyelvészetben, az anyanyelvi és idegen nyelvi oktatásban, az interkulturális kommunikációban egyaránt.

IRODALOM

- BALÁZS Géza. 1997. 13 + 1 kérdés a magyar nyelvi kultúra lehetőségeiről. *Édes anyanyelvünk*, 1, 4.
- MINYA K. 2003. *Mai magyar nyelvújítás*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Életbe lépett a „nyelvtörvény”. <http://www.tv2hu.hu/cikk.php?cikk=1000000>. *Hajdú-bihari Napló*, 2002. február 20., 7.
- Hungarian Style Guide* (szoftver szövegek fordítói kézikönyve) – May 1997.